

EDICIÓ: Grup de divulgació de la història de Fals, Associació Cultural i Recreativa de Fals
COL·LABORACIÓ: Ajuntament de Fonollosa, Cooperativa UMAC, Arxíu Comarcal de Manresa

ASSOCIACIÓ CULTURAL I RECREATIVA DE FALS
Carrer de les escoles, s/n
08259 Fals (Fonollosa)
Telèfon: 938368003

El contingut d'aquesta edició és de divulgació de la història local del poble de Fals. En cap cas es vol fer la sensibilitat de ningú i, serà d'agrair que qualsevol errada o inexactitud en els escrits, sigui comunicada als redactors de Falcha.

El capbreu de 1791

L'agost de 1789 el batlle de Fals, que era en Josep Grau, el vell, amo del Grauet, va rebre avís de presentar-se a Cardona davant del representant del Duc. En aquell temps el senyor del terme de Fals feia molts anys que ja no residia al castell de Cardona, la seu dels avantpassats. Una activa política matrimonial havia emparentat la casa dels Cardona amb una colla de distingides famílies de la noblesa castellana, i el Duc havia marxat de Catalunya per anar a residir, primer a Falset, després a Madrid, i finalment a Sevilla. El Duc tenia un munt de títols nobiliaris, es deia Pere Alcantara Fernández de Cordova, Moncada, Figueroa y de la Cerda, Duc de Medinaceli, Feria, Sogorbe y de Cardona y Santiesteban, Marquès de Cogolludo y Aytona.

El Josep Grau, acompanyat dels regidors d'aquell any, Valentí Soler i Bonaventura Bonvehí i Oliveres de la Costa, va encaminar-se doncs a la vila de Cardona, a casa del Magnífic Doctor en Drets, en Balthasar Eixalar i de Maerschalk, procurador del Duc al Principat de Catalunya. El motiu de la convocatòria era fer el capbreu del terme, una declaració jurada que els habitants havien de fer al seu senyor. Començava la declaració amb uns formulismes plens de retòrica, amb què els pagesos es declaraven súbdits i vassalls del senyor i se sotmetien a la seva jurisdicció i justícia. A continuació declaraven detalladament les terres que posseïen, que els havien estat cedides en alou pel senyor, manifestant totes les càrregues a què estaven sotmeses, ja fossin en diner o en espècie. Es pagaven les dècimes del blat, ordi, civada, mill, verema i canem, a raó de tres parts de cada vint-i-cinc, el delme de les olives, dues de cada vint-i-una, i el delme dels "carnalatges", és a dir dels anyells, cabrits, porcells i pollastres. També es pagaven terços, mitjos terços i lluïsmes, i moltes altres menes de càrregues que seria llarg d'enumerar. L'activitat recaptadora dels senyors equivaldria, salvant les diferències, al paper que els estats moderns juguen actualment. Aquest antic règim, herència del feudalisme, es va anar desmuntant i al final va caure pel seu propi pes. El capbreu que comentem va ser el darrer que es va fer, ja que a començaments del segle 19è es van extingir progressivament els drets senyorials. Alguns senyors però, no es va resignar a perdre el poder i el darrer episodi de la relació entre el Duc i els seus vassalls de Fals porta una data tan tardana com el 14 de març de 1868. Aquell dia, el senyor Josep Bros Escrivà, apoderat del Duc de Medinaceli, va convocar a tots els propietaris de Fals a una reunió al Molí de

Boixeda, per tal que aquests reconeguessin els drets de senyoria i paguessin els endarreriments dels censos. Els propietaris van ignorar la convocatòria.

Castell de Cardona

Tornant a l'agost de 1789, els representants del Castell de Fals van declarar davant del procurador i del notari Josep Thomasa Garrigó, els límits del terme, que estaven assenyalats amb fites. Van dir també que «...en dit terme del castell de Fals cuyda de la afinacio de pesos y mesuras de cosas comestibles, vituallas y demes, lo Batlle de dit terme, del qual se envia una mesura a aforar a Cardona, com a Cap de Ducat, y ab ella cuyda lo Batlle de afinar las demes, per a que tingan lo degut compliment, y tambe invigila que no las tingan falsas y curtas, fent pagar las penas imposadas als que venen ab ellas...» Van afirmar que «...no saben que en dit terme hi haja casa ni castell propi de sa Senyoria, sino unas torres, que diuhen ser fetas en temps dels Moros...» Van explicar que els regidors i el batlle acostumaven a trobar-se per tractar els assumptes de comú, juntament amb els tres còsols que s'escollien anualment entre els caps de casa del poble el dia de Sant Vicenç. Van declarar que la Universitat, és a dir el municipi, no tenia ingressos de cap mena, ja que no hi havia terres comunals, ni cap botiga, carnisseria o taverna. Tampoc s'hi trobava cap ferreria ni cap molí en actiu.

Al cap d'uns mesos van arribar les ordres manant que es fes una crida per totes les cases, convocant als propietaris de masies i terres perquè acudissin davant del notari a fer el capbreu. Els primers que van fer el camí fins a Cardona van ser Anton Galí, l'amo del mas Torres del Galí (Boixeda), i Mateu Subirana, l'amo del mas Torres Subirana (Subirana). Ho van fer el 15 de juliol de 1791. Tres dies més tard, es va presentar Anton Sagristà, de la Gabriela, i el dia 19 ho va fer Josep Grau, del Grauet. En dies successius van passar tots els caps de casa i tots aquells que posseïen terra dins del terme.

Aquell any hi havia a Fals disset masos afocats, és a dir habitats, amb sis masoveries en total. Hi havia també quinze casetes de recent construcció escampades pel terme. D'aquestes, n'hi havia deu que es trobaven en les terres del Tatger. El Raval de la Creu no existia, però al Raval d'Oliveres ja hi vivien quatre famílies. Algunes de les grans cases encara conservaven el nom antic al costat del modern. Per exemple, Subirana (Soler Bosch), Boixeda (Torres del Galí), Serra (Lladó), Jaumeandreu (Torre Cabrera), Grauet (Grau del Sebastià), Grau (Grau del Pubill), Oliveres del Pla (Grau de Cantacorbs), Gabriela (Prat), Tatger (Vila), Torre (Torre Sagimona). En alguns dels masos, al costat del nom hi constaven els noms dels masos rònecs que havien estat absorbits pel mas principal molts segles enrere.

El camí que ha seguit el capbreu per arribar a nosaltres és certament recargolat. El document original es troba potser

dins de l'arxiu dels Cardona, a Sevilla. Però aquest important fons documental és pràcticament impossible de consultar. Una còpia del mateix notari va anar a parar, no se sap com, a una dependència de la mina de sal de Cardona. Quan l'empresa "Explosivos de Rio Tinto" es va quedar amb les instal·lacions, algú va trobar el capbreu barrejat amb altres documents antics i va decidir enviar-lo a Madrid, a la seu central de l'empresa. Allà, es van adonar que els papers vells estaven escrits en una llengua estranya, català va insinuar algú, i van decidir enviar-los a Barcelona, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Actualment els documents es troben inventariats i a disposició dels historiadors que els vulguin consultar. A través de la Roser Parcerisas ens vam assabentar de la seva existència i vam demanar-ne una còpia microfilmada. Dels capbreus anteriors, fets els anys 1760, 1725, 1683, i dels més antics, se n'ha perdut el rastre i no se sap on paren.